

ПЕРЕЯСЛАВ-ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ ІНСТИТУТ
імені Г. С. Сковороди
КАФЕДРА ІСТОРІЇ І КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ

НАУКОВІ ЗАПИСКИ З УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРІЇ

Збірник наукових статей

Випуск 11

Переяслав-Хмельницький

2000

ББК 63.3 (4УКР) я-43

Наукові записки з української історії: Збірник наукових статей.
Переяслав-Хмельницький, 2000. - Вип. 11.- 154 с.

Збірник наукових праць зареєстровано Вищою атестаційною комісією України як фахове видання п спеціальностей "Історичні науки" (Див.: Бюлетень ВАК України. - 1999 - №6. - С 30).

Рецензенти: д.і.н., проф. П. В. Михайлина, д.і.н., проф С. С. Троян, д.і.н., проф. А. І. Черній

Редакційна колегія: Борисенко В.Й., доктор історичних наук, професор, Шевчук В.П., доктор історичних наук, професор (редактор), Щербак М.Г., доктор історичних наук, професор, Шаповал Ю.І., доктор історичних наук, професор, Гордієнко Л.М., доктор історичних наук, професор, Коцур В.П., доктор історичних наук, професор (заступник редактора).

Рекомендовано Вченою радою Переяслав-Хмельницького державного педагогічного інституту ім. Г.С. Сковороди

Матеріали збірника присвячені актуальним проблемам вітчизняної історії з найдавніших часів до наших днів. Висвітлюється соціально-економічний, політичний та культурний розвиток України в цілому та окремих її регіонів. Чільне місце відводиться аналізу української та радянської історіографії, творчої спадщини вчених-істориків.

Для викладачів, аспірантів, студентів.

The materials of the collection are dedicated to present-day problems of home history from ancient times to our days, to the social, economic, political and cultural development of Ukraine as a whole and of its separate regions. Particular attention is given to the analysis of the Ukrainian and Soviet historiography, the creative heritage of historians.

For professors, post-graduates, students.

©Кафедра історії і культури України
Переяслав-Хмельницького державного
педагогічного інституту ім. Г.С. Сковороди, 2000
Є> Видавництво "Золоті литаври". 2000

ISBN 966-7577-55-4

ЗМІСТ

1. Коцур А. Українська державницька ідея початку ХХст. та її наукова популяризація.....	7
2. Пивоваров С. Давньоруський Кучелмин і питання його локалізації.....	23
3. Возний І. До проблеми генези торгово-ремісничих посадів давньоруських міст.....	35
4. Масан О. Німецький орден в степах України?.....	47
5. Щербак Н. Русифікаторська політика царизму у Правобережній Україні в сфері освіти (друга половина ХІХ ст.).....	60
6. Гнатчук О. "Общество руських женщин" на Буковині.....	67
7. Коцур В. Профспілки в тоталітарному суспільстві 1920-ті - 30-ті рр.: історіографія.....	76
Х. Хмельницька Л. Армування непівської системи управління промисловістю України на початку 20-х рр.....	95
9. Коцур Н. Соціальне становище міського населення України в умовах непу (історіографія).....	100
10. Любченко О. Висвітлення політичних подій в кінці 20-х - початку 30-х рр. ХХ ст. у радянських періодичних виданнях.....	110
11. Коцур Г., Пиріг О. Стан наукової розробки та періодизація історіографії НЕПу в Україні.....	121

12. <i>Мандрик М.</i> Формування ідеологічних засад національного руху українців Північної Буковини у 20-30-х рр. XX ст.	139
13. <i>Яремчук С.</i> Становлення церковного життя у Чернівецькій області в перші повоєнні роки.....	146

CONTENTS

I	Kotsur A. Ukrainian idea of statehood of the beginning of the XX c. and its scientific popularization	7
I	Pivovarov S. Ancient Russ Kuchelmyn and the question of its localization.....	23
V	Vowyj I. To the problem of trade artisan settlements' genesis of Ancient Russ towns.....	35
4.	Masan O. German order is in the steppe of Ukraine, isn't it?.....	47
V	Shtrbak N. Russification policy of tsarism in the Rightbank Ukraine in the sphere of education (second half of the XIX c.).....	60
fi	(inatchuk O. "Russian Women Society" in Bukovyna	67
7,	Kotsur V. Trade-Unions in totalitarian society in 1920-30s.: historiography.....	76
8	Chmelnytska L. The formation of NEP system of industry's management of Ukraine at the beginning of 1920 s.....	95
	Kotsur N. Social state of urban population of Ukraine under the conditions of NEP (historiography).....	100
10	Lyuhchenko O. Description of political events at the end of 1920- beginning of 1930s in the Soviet periodical editions.....	110
II	Kotsur G., Pyrig O. State of scientific elaboration and periodization of historiography of NEP in Ukraine.....	121
11	Matt dryk M. Formation of ideological bases of Ukrainians' national movement in Northern Bukovyna in 20-30s of the XX c.....	139

СТАНОВЛЕННЯ ЦЕРКОВНОГО ЖИТТЯ У ЧЕРНІВЕЦЬКІЙ ОБЛАСТІ В ПЕРШІ ПОВОЄННІ РОКИ

Навесні 1944 р. Червона армія вдруге прийшла на Буковину і продовжилась радянізація краю. Однак за час після радянського періоду **1940 - 1941 рр.** в Радянському Союзі відбулись значні зміни в державно-церковних відносинах. Після 1917 р. більшовицька влада сприймала релігію і Церкву як пережиток минулого і протягом більш ніж двох десятиліть викорінювала їх. В **1940 -1941 рр.** Церква на Буковині фактично була паралізована. Більшість священиків покинули край ще до приходу Червоної армії. Нова влада зразу ж націоналізувала все церковне майно. В результаті ті священики, які все ж таки залишилися, були перетворені на злидарів. У них відібрали землі, виселили з парафіяльних будинків, позбавили жалування і т.д. Тому окремі з них не витримали цього і виїхали за кордон - у Румунію і Німеччину. Деяких священиків репресували. Храми не руйнували, щоб не підняти народного обурення напередодні війни, однак вони стояли пустками, так як не було кому служити в них. Релігійна освіта і пропаганда були заборонені. Здавалося, що Церква от-от припинить своє існування.

Однак війна змінила розстановку сил. Влада почала хитатися від воєнних ударів і радянським вождям стало зрозуміло, що неможливо одночасно вести війну і проти зовнішнього ворога, і проти свого народу. Для перемоги потрібно було згуртувати націю. Керуючись християнськими принципами, Руська православна церква з перших днів війни зайняла патріотичну позицію і закликала громадян СРСР на боротьбу з фашизмом. Радянські вожді довго вичікували, однак політичний прагматизм Сталіна переміг і восени **1943** р. радянське керівництво відкрито заявило про свій дозвіл на продовження функціонування Церкви. Війна змусила атеїстичну владу замість нанесення останнього смертельного удару по Церкві дати їй право на існування ще на деякий час. Протягом **1943 - 1946 рр.** у СРСР було прийнято ряд законодавчих і нормативних актів (більшість з них були не для друку), згідно яких Церква отримала змогу відродитись після кривавих десятиліть.

Незважаючи на те, що навесні 1944 р., відносини між владою і Церквою у Радянському Союзі сильно відрізнялися від довоєнного часу, Церкві на Буковині доводилося в більшості питань починати з нуля, так як майже

все духовенство Буковини покинуло край ще до приходу Червоної армії. Залишилося близько 15 священиків, які служили явочним порядком. Для налагодження справ і керування єпархією в червні 1944 р. керівництвом Московської Патріархії вдовий протоієрей Євфимій Ковернінський з колишніх репересованих був призначений єпархіальним благочинним і настоятелем кафедрального собору м. Чернівців. У липні 1944 р. він прибув у Чернівці і приступив до виконання обов'язків. У лютому 1945 р. в м. Києві він прийняв чернечий постриг з ім'ям Феодосія і був висвячений у єпископа Чернівецького і Буковинського. Чернівецьку кафедру єпископ Феодосій займав до 12 грудня 1947 р.

Першочерговим завданням єпархіального благочинного було поновлення кадрів духовенства і боротьба з великою кількістю самозваних священиків, які не мали канонічного висвячення і архієрейського призначення. Після перевірки, ним не були допущені до служіння 4 священики і диякон. Крім цього, у повоєнні роки в єпархії було багато випадкових людей, які самовільно виконували функції священиків і псаломщиків. Тому багато зусиль було зроблено для подолання цього повоєнного явища.

Поступово в Чернівецьку єпархію почали їхати священики з інших областей Радянського Союзу. Так у липні 1944 р. в єпархії було вже 23 священики [1, оп. 2, спр. 4, арк. 3-5]. На 15 вересня 1944 р. уповноваженим Ради в справах РПЦ по Чернівецькій області (з липня 1944 р. цю посаду займав М. Касаткін) було зареєстровано 39 священиків (за національністю: українців - 26, росіян - 6, румунів - 5, молдованів - 2), 2 диякона, 144 псаломщика. На 26 грудня 1944 р. у єпархії було зареєстровано 42 священика, 4 диякона, 166 псаломщиків [1, оп. 2, спр. 1, арк. 17-20]. На 25 березня 1945 р. було зареєстровано 53 священики [1, оп. 2, спр. 6, арк. 16-18]. На 1 червня 1945 р. в єпархії був зареєстрований 71 священик (за національністю: українців - 52, росіян - 6, румунів - 9, молдованів - 4), 5 дияконів, 226 псаломщиків [1, оп. 2, спр. 6, арк. 31-33], а на 22 серпня 1945 р. було вже 106 священиків, 8 дияконів, 245 псаломщиків [1, оп. 2, спр. 6, арк. 39]. На 1 січня 1947 р. в єпархії налічувалось 166 священиків, 8 дияконів, 244 псаломщика [1, оп. 2, спр. 12, арк. 29; 1, оп. 2, спр. 24, арк. 19], а на 1 січня 1948 р. кількість духовенства становила: священиків - 179, дияконів - 10 [1, оп. 2, спр. 24, арк. 57]. Те, що в лютому 1945 р. Чернівецько-Буковинська єпархія отримала свого архієрея, дало змогу висвячувати священиків в єпархії з числа місцевих жителів: у 1945 р. - 29 чол., 1946 р. - 19 чол., 1947 р. - 14 чол. [1, оп. 2, спр. 37, арк. 3].

В Чернівецькій області, яка налічувала понад 400 населених пунктів, майже в кожному з них на завершальному етапі війни були православні храми, а в деяких населених пунктах - по декілька. Вони, разом з

церковним майном, після реєстрації релігійних громад райвиконкомом і уповноваженим Ради в справах РПЦ по Чернівецькій області, мали бути передані згідно договорів у безкоштовне користування місцевим релігійним громадам. Проблем з реєстрацією релігійних громад і храмів в області не було, тому що храми тут ніколи не закривалися, за виключенням комплексу митрополичої резиденції у Чернівцях. Кожна релігійна громада, яка правильно оформляла документи, могла бути зареєстрованою і отримати в користування храм. На 15 вересня 1944 р. уповноваженим було взято на облік 194, а вже 26 грудня 1944 р. - 293 храма [1, оп. 2, спр. 1, арк. 17-20]. 26 грудня 1944 р. всім райвиконкомом уповноваженим були розіслані матеріали на оформлення релігійних громад для проведення реєстрації. Вона йшла повільно, так як більшість жителів області були малописьменними і не могли правильно заповнити матеріали. Тому на 25 березня 1945 р. було зареєстровано лише 78 релігійних громад [1, оп. 2, спр. 6, арк. 16-18]. Продовжував залишатися слабким зв'язок Чернівців з гірськими районами, які були звільнені лише восени 1944 р. і де ще знаходились збройні формування ОУН. На 1 червня 1945 р. в єпархії було взято на облік 308 храмів і зареєстровано 204 релігійні громади [1, оп. 2, спр. 6, арк. 31-33], а на 22 серпня 1945 р. було обліковано вже 335 храмів і зареєстровано 235 громад [1, оп. 2, спр. 6, арк. 39]. На 1 червня 1945 р. за підрахунками Ради в справах РПЦ загальна кількість діючих храмів в СРСР складала - 10243, в тому числі в Українській РСР - 6072, в РРФСР - 2297. Розподілялись вони дуже нерівномірно. Якщо в деяких областях України, наприклад Чернівецькій, було декілька сотень храмів, то в більшості областей Сибіру, Далекого Сходу, Поволжя, їх кількість не перевищувала 2-4 [7, с. 215]. На 1 січня 1947 р. в єпархії було обліковано 366 храмів [1, оп. 2, спр. 12, арк. 29; 1, оп. 2, спр. 24, арк. 19], а на 1 січня 1948 р. кількість храмів залишилась на попередньому рівні [1, оп. 2, спр. 24, арк. 57].

Таким чином, справа реєстрації уповноваженим релігійних громад і храмів була в основному проведена на протязі 1945 - 1946 рр. У 1947 - 1948 рр. було обліковано ще декілька храмів, але в тогочасних статистичних звітах уповноваженого в Раду вони не вказувались. Це було визнано пізніше. Так, в кінці 50 - х років уповноважений писав про 369 - 370 храмів на кінець реєстрації у 1949 р. [1, оп. 2, спр. 109, арк. 167- 176; 1, оп. 2, спр. 166, арк. 43], а у церковному єпархіальному звіті за перше півріччя 1946 р. [6] говорилося про 374 діючих храма. Також в єпархії було ще кілька десятків старих храмів, при яких не були зареєстровані релігійні громади. В них регулярні служби не велись, але вони час від часу використовувались для здійснення похоронного обряду. Крім цього, до числа православних храмів були зараховані колишні греко-католицькі

церкви, при яких були зареєстровані православні громади. До війни на території Чернівецької області було близько 20 греко-католицьких храмів, проте під час війни багато греко-католиків виїхало за кордон. У 1944 р. уповноважений Ради в справах РПЦ по Чернівецькій області М. Касаткін зареєстрував декілька греко-католицьких громад, але незабаром з Києва прийшла директива зачекати з реєстрацією. Після Львівського собору 1946 р. греко-католикам запропонували зареєструватись православними громадами. В результаті близько 10 церковних громад колишніх греко-католиків Чернівецької області приєднались до РПЦ, були зареєстровані і отримали в користування свої храми. Більшість з них в подальшому були приписними, тобто не мали своїх постійних священиків і служби в них здійснювались кілька разів на рік. Виняток складали Св.-Успенська церква м. Чернівці, де був постійний священик і церква Різдва Богородиці у с. Боянах Новоселицького району.

В Чернівецькій області з приходом радянської влади продовжували функціонувати монастирі. На 15 вересня 1944 р. було взято на облік 2 монастиря - чоловічий Св. Іоанно-Богословський монастир Хрещатик у Заставнівському районі і жіночий Св.-Введенський у м. Чернівцях [1, оп. 2, спр.1., арк. 17-20]. А вже 26 грудня 1944 р. у єпархії було взято на облік 3 монастиря: Хрещатик - 12 чоловік, Св.-Введенський - 9 чоловік, с. Чорний Потік Заставнівського району - 6 чоловік. З 1941 р. монашки проживали у с. Чорний Потік у будинку Агафії Бзовій, а після її смерті будинок, кінь, корова, бричка та інше майно залишились монастирю і використовувались ним до початку 1944 р., коли монашки виїхали у Румунію. В кінці 1944 р. вони, як репатріанти, повернулись назад. На 25 березня 1945 р. збільшилась кількість насельників монастирів, зокрема у Св.-Введенський монастир повернулись з Румунії по репатріації 15 монашок [1, оп. 2, спр. 6, арк. 16-18]. В 1946 р. кількість монастирів в Чернівецькій єпархії зменшилась - був знятий з реєстрації монастир у с. Чорний Потік. Сталося це через такі обставини. Коли в кінці 1944 р. монашки повернулись з Румунії, то виявилось, що голова сільради забрав монастирське майно: коня, корову і бричку. Зиму 1944 - 1945 рр. вони провели у великій скруті: не вистачало їжі, палива, одягу; воду треба було доставляти здалека. Уповноважений Ради М. Касаткін підняв питання про повернення майна монастиря перед головою Заставнівського райвиконкому, а останній, в свою чергу - перед головою сільради. Але монашки до того часу не витримали і в квітні 1945 р. переїхали у Св.-Введенський монастир в Чернівцях, після чого єпископ Феодосій підняв перед уповноваженим клопотання про те, щоб зареєструвати їх у даному монастирі. Згодом питання було вирішене і монастир у с. Чорний Потік перестав існувати. Отже, на 1 січня 1947 р. в єпархії було зареєстровано 2

монастиря: Хрещатик - 27 чол. і Св.-Введенський - 40 чол. [1, оп. 2, спр. 12, арк. 29; 1, оп. 2, спр. 24, арк. 19]. За монастирями в Чернівецькій єпархії були закріплені землі, якими вони володіли до приходу радянської влади: за Св.-Введенським монастирем було закріплено 6 га землі - 5 га орної та 1 га саду, а за монастирем Хрещатик - 20 га землі. Одночасно монастирям встановили жорсткі обов'язки по натуральних поставках державі сільгосппродукції.

В той час відбувались деякі зміни, пов'язані з переходом Чернівецько-Буковинської єпархії в юрисдикцію Московської Патріархії, в першу чергу це перехід з григоріанського на юліанський календарний стиль. В листопаді 1944 р. прот. Є. Ковернінському з Києва надійшла телеграма: "Перехід зі стилю коли знайдете зручним" [2]. Незабаром перехід відбувся, але церковні громади Герцаївського району, де більшість населення складали румуни, бажали залишитись на григоріанському стилі. Тому в 1947 р. Патріарх Московський і всея Русі Олексій дав їм дозвіл служити за новим стилем. Богослужіння в єпархії з давнини велось церковнослов'янською і румунською мовами, в залежності від розмовної мови конкретної релігійної громади.

Важливе місце в тогочасному житті займала патріотична діяльність духовенства Чернівецької єпархії, яка проявлялась у патріотичних проповідях і зборі коштів на потреби перемоги. Ще з середини 1944 р. в Чернівецькій області розпочався збір коштів на танкову колону "Дмитрій Донський": релігійна громада с. Мамаївців Кіцманського району здала 6988 крб., с. Горбово Герцаївського району - 1158 крб., громади Кельменецького району - 7200 крб. і т.д. [1, оп. 2, спр.1., арк. 20]. Гроші здавалися в Держбанк на спеціальний рахунок. 15 листопада 1944 р. в Чернівецьке єпархіальне управління надійшла телеграма від Патріаршого Екзарха України митрополита Київського і Галицького Іоанна (Соколова) такого змісту: "Патріархією відкрито рахунок допомоги сім'ям фронтовиків. Потрібно терміново зробити внесок благочиння (тоді під благочинням розумілась єпархія - С. Я.) не менше 1000 крб. від кожної релігійної громади" [3]. Таким чином, на кінець 1944 р. було зібрано: на танкову колону - 120 тис. крб., на допомогу сім'ям фронтовиків - 20 тис. крб. [1, оп. 2, спр.1, арк. 43], а на 24 березня 1945 р. відповідно - 160501 та 157421 крб. Крім цього, у фонд Червоної армії було здано 20114 яєць, 3 т збіжжя та інших продуктів [1, оп. 2, спр. 6, арк. 16-18]. Гроші здавалися не лише релігійними громадами, але й окремими священиками, наприклад, о. Касіян Богатирець здав декілька тисяч карбованців із своїх особистих заощаджень. За патріотичну діяльність в роки війни дев'ятеро представників духовенства Чернівецької єпархії в 1946 р. були нагороджені медаллю "За доблесну працю у Великій Вітчизняній війні

1941 - 1945 рр.": єпископ Феодосій (Ковернінський), Мензак М.А. (настоятель монастиря Хрещатик), священники Богатирець К.Д., Нікітський Н.Н., Григорій М.Г., Гулін Ю.Ю., Власєв С.Г., Білоус Ю.П., Краєвський В.А. [1, огл. 2, спр. 15, арк. 38].

В кінці 1943 р. Церкві було дозволено відкривати духовні навчальні заклади і вже на середину 1945 р. вона мала 2 духовні академії і близько 10 духовних семінарій. До приходу радянської влади в Чернівецькому університеті діяв богословський факультет, а в учбових закладах викладався предмет релігії. Тому, ще у 1944 р. єпархіальний благочинний прот. Є. Ковернінський звернувся до керівництва Московської Патріархії з проханням про відкриття в Чернівцях богословсько-пастирських курсів (під богословськими курсами в той час розумілись середні духовні заклади - С. Я.). Звідти йому прийшла телеграма: "Клопотання про відкриття курсів треба направляти в Раду у справах РПЦ в Москву. Додати програму курсів" [4]. В 1945 р. програма курсів була розроблена і направлена у Москву, згідно якої курси мали бути дворічними - по 26 годин на тиждень. Листування єпископа Феодосія (Ковернінського) з Радою і Патріархією продовжувалось 2 роки і 26 жовтня 1946 р. Учбовий комітет при Св. Синоді оповістив його про резолюцію Патріарха Олексія на прохання про курси: "Через існування семінарій в Жировицькому монастирі (Мінська семінарія) і Вільні (згодом закрита - С. Я.) поки з відкриттям курсів у Чернівцях можна зачекати" [5]. На цьому ж листі єпископ Феодосій 3 лютого 1947 р. написав: "До відома і повторного клопотання про відкриття в Чернівцях духовної семінарії". Однак дані спроби протягом всього радянського часу успіхів не мали, за виключенням того, що у 1947 - 1948 рр. в Чернівцях діяли короткотермінові курси для підготовки священників і псаломщиків.

Влада також дозволила Церкві в обмеженій кількості видавати друковану продукцію релігійного змісту і навіть відкрити свою друкарню. В травні 1945 р. вийшла відповідна постанова уряду. Патріархія змогла придбати поліграфічне обладнання і шрифти на 4-х мовах. В той час єпископу Феодосію (Ковернінському) стало відомо, що у Чернівцях був церковнослов'янський шрифт з колишньої митрополичої друкарні. Після тривалого листування з різними установами 185 кг шрифту було підготовлено і в березні 1946 р. відправлено з Чернівців у Москву. З осені 1946 р. планувався випуск друкованої продукції, однак приміщення для друкарні владою не було виділене і обладнання декілька десятків років без вжитку пролежало на території Новодівочого монастиря в Москві. Єпископ Феодосій мав задум відродити в Чернівцях видання єпархіального друкованого органу і 18 червня 1946 р. підняв клопотання про це на засіданні Св. Синоду. З ним погодились і було вирішено вийти

з клопотанням по цьому питанню до Ради в справах РПЦ, однак дана справа не була реалізована через неможливість або небажання владою виділити достатню кількість паперу для цього.

Зміни в державно-церковних стосунках не були такими глибокими, щоб можна було говорити про діалог влади з Церквою. Це було для Церкви лише правом на існування. Хоча нова влада виступила проти відкритого беззаконня проти Церкви і за цим наглядав уповноважений, однак рецидиви попередньої політики давалися взнаки. Ось лише декілька прикладів. У 1945 р. голова сільради с. Снячів Сторожинецького району кричав по селу: "я попа (Білоуса Ю.П.) в Сибір зішлю" і залякував віруючих, щоб не ходили до церкви. В результаті уповноважений звернувся до голови райвиконкому: "Прошу Вас прийняти відповідні заходи до зарвавшегося голови сільради і запропонувати йому не втручатись в релігійні справи церкви" [1, оп. 2, спр. 8, арк. 12]. Навесні 1947 р. голова сільради с. Мамаївці Кіцманського району виорав землю навколо церкви. Тоді уповноважений звернувся до голови райвиконкому: "Терміново припиніть неподобства голови сільради, який систематично тероризує роботу церкви" [1, оп. 2, спр. 19, арк. 41]. 18 квітня 1947 р. сільрада с. Поляна Хотинського району поставила вимогу перед церковною громадою протягом двох днів внести в касу сільради 500 крб. на будівництво в селі вітроелектростанції. Вже 5 травня уповноважений Касаткін звернувся до голови райвиконкому: "Прошу дати вказівку сільраді про відміну даного рішення як незаконного" [1, оп. 2, спр. 19, арк. 44]. Декілька кліриків єпархії в повоєнний час були репресовані.

Отже, становлення церковного життя у Чернівецькій області в перші повоєнні роки відбувалося на загальному фоні змін в державно-церковних стосунках. В той же час воно мало свої особливості. Церква на Буковині не зазнала такого погрому, як в інших радянських регіонах. Тому на Буковині не було тих контрастів і такого сильного релігійного підйому, як в інших областях СРСР. В деяких сферах, як наприклад, духовній освіті, релігійній пропаганді, соціальному статусі духовенства Церква навіть дещо втрачала порівняно з попереднім румунським періодом. Одночасно більшість українців Буковини позитивно сприйняли перехід єпархії в юрисдикцію Руської православної церкви. Це означало для них повернення до юліанського календарного стилю і церковнослов'янської богослужбової мови. Проте слід зазначити, що зміна релігійної політики під час війни була лише тактичним відступом атеїстичної влади, яка сповідувала стратегічну тезу про відмирання та ліквідацію релігії і Церкви. Тому нормалізація державно-церковних відносин в СРСР і налагодження церковного життя в єпархіях в повоєнне десятиліття носила тимчасовий характер, хоча в цілому заслуговує на позитивну оцінку.

Джерела та література

1. Державний архів Чернівецької області (далі - ДАЧО). - Ф. Р. 621. Уповноважений Ради в справах РПЦ при Раді Міністрів СРСР по Чернівецькій області.
2. Поточний Архів Чернівецького Єпархіального Управління (далі - ПАЧЄУ). - Телеграма з Києва від 28.11.1944 р.
3. ПАЧЄУ. - Телеграма з Києва від 15.11.1944 р.
4. ПАЧЄУ. - Телеграма з Москви від 1944 р.
5. ПАЧЄУ. - Лист з Учбового комітету Св. Синоду від 1947 р.
6. ПАЧЄУ. - Єпархіальний звіт за перше півріччя 1946 р.
7. Шкаровский М.В. Русская Православная Церковь при Сталине и Хрущеве. - М.: Крутицкое Патриаршее подворье, 1999. - 400 с.
8. Цыпин В. История Русской Православной (1917-1990). - М.: Издательский дом "Хроника", 1994. - 256 с.
9. Русская Православная Церковь в советское время (1917-1991). Материалы и документы по истории отношений между государством и Церковью / Составитель Герд Штриккер. - т. 1. - М.: "Пропилеи", 1995. - 400 с.
10. Русская Православная Церковь в советское время (1917-1991). Материалы и документы по истории отношений между государством и Церковью / Составитель Герд Штриккер. - т. 2. - М.: "Пропилеи", 1995. - 464 с.

Foundation of clerical life in Chernivtsi *oblast* during first postwar years is presented.